

PROCEDURY CYWILNA, KARNA, SĄDOWOADMINISTRACYJNA

Porównanie

redakcja naukowa
Monika Strus-Wołos, Piotr Rachwał, Antoni Żukowski

Adam Kozień, Aneta Luty, Piotr Rachwał, Kacper Rożek
Monika Strus-Wołos, Mateusz Szurman, Antoni Żukowski

PROCEDURY CYWILNA, KARNA, SĄDOWOADMINISTRACYJNA

Porównanie

redakcja naukowa

Monika Strus-Wołos, Piotr Rachwał, Antoni Żukowski

Adam Kozień, Aneta Luty, Piotr Rachwał, Kacper Rożek
Monika Strus-Wołos, Mateusz Szurman, Antoni Żukowski

Stan prawny na 1 stycznia 2025 r.

Wydawca
Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Violet Design

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Adam Kozień – rozdz. 5, 13
Piotr Rachwał, Aneta Luty – rozdz. 6, 9
Piotr Rachwał, Mateusz Szurman – rozdz. 10
Kacper Rożek – rozdz. 2, 3, 4, 11, 16
Monika Strus-Wołos, Piotr Rachwał – rozdz. 1
Mateusz Szurman – rozdz. 8, 12, 15
Antoni Żukowski – rozdz. 7, 14

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-260-9

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Słowo wstępne	11
Rozdział 1	
Wspólne naczelne zasady procesowe	13
Rozdział 2	
Właściwość i skład sądu	21
2.1. Właściwość sądu	21
2.2. Skład sądu	33
2.3. Przesłanki i tryb wyłączenia sędziego	38
Rozdział 3	
Strony i uczestnicy postępowania	43
Rozdział 4	
Czynności procesowe	67
Rozdział 5	
Postępowanie przed sądem pierwszej instancji	109
5.1. Czynności wstępne przed rozprawą	109
5.2. Zasady i przepisy ogólne dotyczące przebiegu rozprawy	129
5.3. Przebieg rozprawy przed sądem pierwszej instancji	136
Rozdział 6	
Postępowanie dowodowe	145
6.1. Wprowadzenie dowodu i ciężar dowodu	145
6.2. Warunki formalne wniosków dowodowych	147
6.3. Termin złożenia wniosku dowodowego	147
6.4. Formy i treść rozstrzygnięć co do wniosków dowodowych	150
6.5. Przedmiot dowodu	153
6.6. Surogaty udowodnienia	153
6.7. Dokumenty	156

6.8. Wyjaśnienia oskarżonego i przesłuchanie stron	160
6.9. Świadkowie	162
6.10. Biegli, tłumacz	170
6.11. Oględziny	177
6.12. Inne środki dowodowe	177

Rozdział 7

Wydanie orzeczenia. Rodzaje orzeczeń. Prawomocność	181
7.1. Wydanie orzeczenia – reguły ogólne	182
7.2. Rodzaje orzeczeń	190
7.2.1. Wyrok – podstawowa forma orzeczenia, merytoryczne rozstrzygnięcie co do istoty sprawy	191
7.2.2. Nakaz zapłaty – merytoryczne rozstrzygnięcie co do istoty sprawy, charakterystyczne dla postępowania cywilnego	192
7.2.3. Postanowienie – rozstrzygnięcie co do proceduralnych aspektów sprawy, a w postępowaniu nieprocesowym (k.p.c.) także co do istoty sprawy (art. 516 k.p.c.)	195
7.3. Prawomocność orzeczeń	195

Rozdział 8

Zawieszenie i umorzenie postępowania	199
---	------------

Rozdział 9

Zwyczajne środki zaskarżenia	211
9.1. Rodzaje środków zaskarżenia	211
9.2. Przedmiot zaskarżenia	212
9.3. Warunki formalne apelacji lub skargi kasacyjnej w p.p.s.a.	217
9.4. Warunki formalne zażalenia	222
9.5. Warunki formalne sprzeciwu i zarzutów od nakazu zapłaty	223
9.6. Granice zaskarżenia	225
9.7. Zarzuty apelacyjne	226
9.8. Wnioski apelacyjne	229
9.9. Cofnięcie i rozszerzenie środków zaskarżenia	230

Rozdział 10

Postępowanie przed sądem drugiej instancji	233
10.1. Przepisy procedur nadające się do porównania	233
10.2. Regulacje szczególne dotyczące innych zażaleń przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego	258

Rozdział 11

Nadzwyczajne środki zaskarżenia	259
--	------------

Rozdział 12

Środki egzekwowania obowiązków procesowych	277
---	------------

Rozdział 13

Koszty postępowania	285
13.1. Koszty postępowania – zagadnienia ogólne	285
13.2. Zwolnienie od kosztów	294
13.3. Zasądzenie kosztów postępowania	301
13.4. Prawo pomocy – zwolnienie z kosztów	308
13.5. Koszty mediacji	311

Rozdział 14

Postępowanie cywilne – porównanie procesu i postępowania nieprocesowego	313
14.1. Podmioty postępowania	313
14.2. Sposób wszczęcia postępowania	314
14.3. Właściwość rzeczowa i miejscowa sądu pierwszej instancji. Skład sądu pierwszej instancji	314
14.4. Sposób rozpoznania sprawy	316
14.5. Forma orzeczenia	318
14.6. Środki zaskarżenia	319

Rozdział 15

Postępowanie karne – porównanie procesu z oskarżenia publicznego i prywatnego	321
--	-----

Rozdział 16

Materialnoprawny charakter przepisów postępowania cywilnego	325
--	-----

Wykaz literatury	331
-------------------------------	-----

O Autorach	333
-------------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2024 r. poz. 628 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78 poz. 483 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465 ze zm.)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2023 r. poz. 2383 ze zm.)
p.p.s.a.	– ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 935 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 959 ze zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 1984 ze zm.)
u.o.s.k.	– ustawa z 23.06.1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 123 ze zm.)
u.s.n.	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r. poz. 622)

Organy orzekające i instytucje

IKNSP	– Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

SŁOWO WSTĘPNE

Zamierzeniem autorów było porównanie przepisów trzech ustaw procesowych. Efekt tych prac prowadzi do wniosku, że wiele rozwiązań jest tożsamyh lub podobnych, a różnice wynikają z odmienności przedmiotu postępowania. W ramach omówienia zasad poszczególnych postępowań autorzy postarali się różnice te pokazać, co wymagało sięgnięcia do dorobku nauki prawa.

Publikacja ma w zamierzeniu ułatwić przygotowanie się do egzaminów wstępnych na wszystkie aplikacje prawnicze, a także stanowić materiał pomocny dla aplikantów zarówno będących w trakcie szkolenia, jak i przygotowujących się do egzaminu zawodowego.

Głęboko wierzymy, że praca ta może okazać się także przydatna w późniejszej pracy zawodowej, zwłaszcza przy stosowaniu wykładni prawnoporównawczej, np. związania sądu pierwszej instancji oceną prawną wyrażoną w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji.

Na egzaminie wstępnym dla kandydatów na aplikantów adwokackich i radcowskich w 2023 r. 28 pytań dotyczyło procedur sądowych. Na egzaminie wstępnym dla kandydatów na aplikantów notarialnych w tym samym roku było to 13 pytań, a na egzaminie wstępnym dla kandydatów na aplikantów komorniczych 26 pytań. Natomiast w teście konkursowym dla kandydatów na aplikantów aplikacji sędziowskiej i aplikacji prokuratorskiej były to aż 33 pytania. Pokazuje to, jaką wagę powinno się przyłożyć do należytego opanowania procedur sądowych. Doświadczenie uczy, że ze względu na liczne podobieństwa, ale także różnice uregulowań, jak również czynnik stresu, w trakcie egzaminu pojawiają się pomyłki, których można uniknąć, a pomocną w tym ma stać się ta publikacja.

Ponieważ pytania testowe nawiązują bezpośrednio do treści przepisów, autorzy zdecydowali się przywoływać przepisy wprost. Rozwiązania charakterystyczne dla poszczególnych procedur zostały zasygnalizowane, autorzy chcieli bowiem uniknąć przytaczania treści całości lub większości kodeksów. Dlatego zdecydowano się na porównanie przepisów, których przedmiot normowania ma pewnego rodzaju łącznik

(tożsamość, przeciwność, odmiennność). Do judykatury i głosów doktryny odwoływano się w zasadzie jedynie w razie istnienia luk prawnych, gdy ich uzupełnienie przesądzone zostało mocą autorytetu.

Książka ta może okazać się także pożyteczna dla studentów, którzy opanowali jedną z procedur i rozpoczynają naukę kolejnej. Dzięki ukazaniu pewnego holizmu proceduralnego liczymy, że przyswojenie sobie kolejnych obszernych tekstów ustaw procesowych okaże się łatwiejsze.

Na rynku wydawniczym istniała publikacja proponująca podobny sposób omówienia procedur sądowych. Jednak z powodu upływu 11 lat, w trakcie których weszły w życie liczne nowelizacje, utraciła ona swoją aktualność.

Przedmiotem opracowania stało się także postępowanie sądowoadministracyjne, co stanowi istotne *novum*.

Autorzy

Rozdział 1

WSPÓLNE NACZELNE ZASADY PROCESOWE

Naczelne zasady procesu to społecznie najważniejsze dyrektywy fundamentalnych kwestii z zakresu procesu. Ze względu na miejsce regulacji możemy dokonać podziału na zasady wymienione w Konstytucji RP (konstytucyjne) oraz zasady wymienione w innych źródłach prawa i jego nauce (pozakonstytucyjne). W każdej z procedur doktryna identyfikuje wiele zasad, poniżej omówione zostały jednak tylko te, które są uznawane za naczelne.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości i prawa do sądu		
Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw (art. 77 ust. 2 Konstytucji RP). Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe (art. 175 ust. 1 Konstytucji RP). Sąd wyjątkowy lub tryb doraźny może być ustanowiony tylko na czas wojny (art. 175 ust. 2 Konstytucji RP).		
Zasada rzetelnego postępowania i prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki		
Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP).		
Sąd nie może odrzucić pozwu z tego powodu, że do rozpoznania sprawy właściwy jest organ administracji publicznej lub sąd administracyjny, jeżeli organ administracji publicznej lub sąd administracyjny uznały się w tej sprawie za niewłaściwe (art. 199¹ k.p.c.).		Sąd nie może odrzucić skargi z powodu, o którym mowa w § 1 pkt 1, jeżeli w tej sprawie sąd powszechny uznał się za niewłaściwy (art. 58 § 4 p.p.s.a.).
Zasady niezależności sądu i niezawisłości sędziowskiej		
Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz (art. 173 Konstytucji RP). Sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji RP).		

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Zasada nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego		
Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania (art. 183 ust. 1 Konstytucji RP).		
Zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości		
Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa ¹ (art. 182 Konstytucji RP).		
Zasada instancyjności		
Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne (art. 176 ust. 1 Konstytucji RP).		
Zasada równości stron		
Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP).		
Zasada niewyrażona wprost²	Zasada niewyrażona wprost³	Zasada niewyrażona wprost⁴
Zasada prawdy materialnej⁵		
Strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody (art. 3 k.p.c.).	Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne (art. 2 § 2 k.p.k.).	Zasada niewyrażona wprost ⁶ .

¹ Zasada ta nie znajduje odzwierciedlenia w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Wprost wyrażona została w art. 3 k.p.k. Natomiast do jej odtworzenia w procedurze cywilnej konieczne jest jej wyinterpretowanie z przepisów – art. 4 § 1 i 2 p.u.s.p., art. 47 § 2 i art. 509 k.p.c.

² Wśród równości formalnej wskazuje się na: zasadę równości broni (termin używany zwłaszcza w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka), zasadę wysłuchania – por. np. art. 149 § 2, art. 210 § 1, art. 224 § 1, art. 561 § 3, art. 582 k.p.c. Z kolei materialna równość objawia się w: a) umożliwieniu zwolnienia od kosztów sądowych (art. 94–118 u.k.s.c.), b) możliwości korzystania z pomocy prawnej z urzędu (art. 117–124 k.p.c.), c) udzielaniu przez sąd i inne organy stronom i uczestnikom postępowania niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych (zob. art. 5, art. 205³, art. 210 § 2³, art. 212 § 2, art. 327 § 1 i 4–5, art. 331 § 3 i 4, art. 343 § 1, art. 357 § 2, art. 458³, art. 763³ k.p.c.) – za M. Skibińska [w:] *Postępowanie cywilne z testami online*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2023, s. 35–36.

³ To, że równouprawnienie jest jednym z czterech warunków kontrydiktoryjności procesu, bez podnoszenia do rangi zasady procesu, wcale nie znaczy, że jego znaczenie nie jest wielkie. W postępowaniu przygotowawczym stosunek nieco zmienia się dopiero w chwili czynności sądowych. Wówczas zgodnie z art. 299 § 3 k.p.k. prokuratorowi przysługują prawa strony. Trzeba jednak pamiętać, że nigdy – mimo starań ustawodawcy w tym kierunku – nie udaje się osiągnąć idealnej równości broni. Przeszkadza temu bowiem specyfika poszczególnych uczestników procesu. Oskarżyciel publiczny ma zawsze za sobą organizację prokuratury, która ułatwia mu spełnienie jego obowiązków, oskarżony nie zawsze ma obrońcę. Pewną przeciwwagę stanowi prawo oskarżonego do ostatniego pytania i ostatniego słowa, „rozluźniona” apelacja samego oskarżonego, zakaz *reformationis in peius*, przekraczanie granic apelacji na korzyść oskarżonego. Wszystkie te przywileje określane są mianem *favor defensionis* (zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020, s. 299).

⁴ Także i w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi równość stron nie budzi wątpliwości. „Konstrukcja takiego postępowania opartego na zasadach kontrydiktoryjności i dwustronności oraz związanej z nią zasadzie równości stron postępowania – skarżącego i organu, którego akt lub czynność została zaskarżona, w pełni gwarantują zarówno równe prawa stron postępowania, jak i osiągnięcie właściwego rezultatu kontroli”, tak: T. Woś [w:] *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, red. T. Woś, Warszawa 2016, art. 1 (dostęp: 14.08.2024 r.).

⁵ Zasada ta podlega ograniczeniom wynikającym m.in. z: prawomocności orzeczenia, zakazów dowodowych, prekluzji dowodowych, reguły *reformationis in peius*, która obowiązuje także w k.p.c. (art. 384) i p.p.s.a. (art. 134 § 2), immunitetu procesowego, którego jednak brak w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

⁶ Zgodnie z art. 1 p.p.s.a. prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi normuje postępowanie sądowe w sprawach z zakresu kontroli działalności administracji publicznej. Kryterium tej kontroli jest zgodność z prawem. *Gros*

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku sprawy (art. 316 § 1 k.p.c.).	Podstawę wyroku może stanowić tylko całokształt okoliczności ujawnionych w toku rozprawy głównej (art. 410 k.p.k.).	Sąd wydaje wyrok po zamknięciu rozprawy na podstawie akt sprawy, chyba że organ nie wykonał obowiązku, o którym mowa w art. 54 § 2 (art. 133 § 1 p.p.s.a.).
Zasada swobodnej oceny dowodów		
Sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału (art. 233 § 1 k.p.c.). Sąd oceni na tej samej podstawie, jakie znaczenie nadać odmowie przedstawienia przez stronę dowodu lub przeszkodom stawianym przez nią w jego przeprowadzeniu wbrew postanowieniu sądu (art. 233 § 2 k.p.c.) ⁷ .	Organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego (art. 7 k.p.k.).	Zasada niewyrażona wprost ⁸ .
Zasada dyspozycyjności⁹		
Sąd wszczyna postępowanie nieprocesowe na wniosek; w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może wszcząć postępowanie także z urzędu (art. 506 k.p.c.). Pozew może być cofnięty bez zezwolenia pozwanego aż do rozpoczęcia rozprawy, a jeżeli z cofnięciem połączone jest zrzeczenie się roszczenia – aż do wydania wyroku (art. 203 § 1 k.p.c.) ¹⁰ .	Wszczęcie postępowania sądowego następuje na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu (art. 14 § 1 k.p.k.). Oskarżyciel publiczny może cofnąć akt oskarżenia do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. W toku przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji cofnięcie aktu oskarżenia dopuszczalne jest jedynie za zgodą oskarżonego. Ponowne wniesienie	Jeżeli ustawy tak stanowią, postępowanie sądowe wszczyna się na wniosek (art. 63 p.p.s.a.). Skarżący może cofnąć skargę. Cofnięcie skargi wiąże sąd. Jednakże sąd uzna cofnięcie skargi za niedopuszczalne, jeżeli zmierza ono do obejścia prawa lub spowodowałoby utrzymanie w mocy aktu lub czynności dotkniętych wadą nieważności (art. 60 p.p.s.a.).

spraw z zakresu kontroli działalności administracji publicznej rozpoznawanych jest na podstawie Kodeksu postępowania administracyjnego i Ordynacji podatkowej, które to regulacje przewidują **zasadę prawdy materialnej** – por. art. 7 k.p.a. i art. 122 o.p. Wobec tego sądy administracyjne także poprzez kontrolę legalności działania administracji publicznej kontrolują stosowanie zasady prawdy materialnej.

⁷ Wyjątkami od tej zasady są m.in. domniemanie, przyznanie faktów.

⁸ Zasada ta nie znajduje odzwierciedlenia w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, z tym że **zasada swobodnej oceny dowodów** wyrażona została w art. 80 k.p.a. (który stanowi, że organ administracji publicznej ocenia na podstawie całokształtu materiału dowodowego, czy dana okoliczność została udowodniona) oraz w art. 191 o.p.

⁹ Zasada dyspozycyjności, mimo że wyrażona w trzech procedurach, w procedurze karnej ustępuje **zasadzie legalizmu** – art. 10 § 1 i 2 k.p.k.

¹⁰ Dyspozycyjność dotyczy także środków zaskarżenia.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
	aktu oskarżenia przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn jest niedopuszczalne (art. 14 § 2 k.p.k.). Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego umarza się za zgodą oskarżonego, jeżeli oskarżyciel prywatny odstąpi od oskarżenia przed prawomocnym zakończeniem postępowania (art. 496 § 1 k.p.k.). Zgoda oskarżonego nie jest wymagana, jeżeli oskarżyciel prywatny odstąpi od oskarżenia przed rozpoczęciem przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej (art. 496 § 2 k.p.k.).	
Zasada prawa do obrony		
Nieważność postępowania zachodzi, jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).	Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć (art. 6 k.p.k.).	Nieważność postępowania zachodzi, jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw (art. 183 § 2 pkt 5 p.p.s.a.).
Zasada samodzielności jurysdykcyjnej		
Ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Jednakże osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną (art. 11 k.p.c.) ¹¹ .	Sąd karny rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne oraz nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu. Prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny są jednak wiążące (art. 8 § 1 i 2 k.p.k.).	Ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd administracyjny (art. 11 p.p.s.a.) ¹² .
Zasada kontradiktoryjności¹³		
Rozprawa odbywa się w ten sposób, że po wywołaniu sprawy strony – najpierw powód, a potem pozwany – zgłaszają ustnie swe	Przewodniczący umożliwia stronom wypowiedzenie się co do każdej kwestii podlegającej rozstrzygnięciu (art. 367 § 1 k.p.k.).	Po wywołaniu sprawy rozprawa rozpoczyna się od sprawozdania sędziego, który zwięźle przedstawia na podstawie akt stan sprawy

¹¹ Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu cywilnego wyrażona została w sposób negatywny w ten sposób, że w przepisach ogólnych przedstawiono jeden z wyjątków od tej zasady.

¹² Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu administracyjnego wyrażona została tak samo jak w Kodeksie postępowania cywilnego.

¹³ Zasada ta ma wyjątki w każdej z procedur. Zarówno w Kodeksie postępowania karnego na etapie postępowania przygotowawczego, jak i w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi można wręcz mówić o dominacji zasady oficjalności.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
żądania i wnioski oraz przedstawiają twierdzenia i dowody na ich poparcie. Strony mogą ponadto wskazywać podstawy prawne swych żądań i wniosków. Na żądanie prokuratora sąd udziela mu głosu w każdym stanie rozprawy; art. 62 nie stosuje się (art. 210 § 1 k.p.c.). Każda ze stron jest obowiązana do złożenia oświadczenia co do twierdzeń strony przeciwnej dotyczących faktów. Strona jest przy tym obowiązana wyszczególnić fakty, którym zaprzecza (art. 210 § 2 k.p.c.). Strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Sąd może dopuścić dowód niewskazany przez stronę (art. 232 k.p.c.)¹⁴. Każde pismo procesowe powinno zawierać: • w przypadku gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia – wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów¹⁵ (art. 126 § 1 pkt 5 k.p.c.).	Jeżeli w jakiegokolwiek kwestii jedna ze stron zabiera głos, prawo głosu przysługuje również wszystkim innym stronom. obrońcy oskarżonego i oskarżonemu przysługuje głos ostatni (art. 367 § 2 k.p.k.).	ze szczególnym uwzględnieniem zarzutów skargi (art. 106 § 1 p.p.s.a.). Po złożeniu sprawozdania, strony – najpierw skarżący, a potem organ – zgłaszają ustnie swoje żądania i wnioski oraz składają wyjaśnienia. Strony mogą ponadto wskazywać podstawy prawne i faktyczne swych żądań i wniosków. Przewodniczący udziela głosu pozostałym stronom według ustalonej przez siebie kolejności (art. 106 § 2 p.p.s.a.).
Zasada rzetelnego postępowania		
W razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.).	Jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężkich obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy (art. 16 § 1 k.p.k.).	Sąd administracyjny w razie uzasadnionej potrzeby udziela stronom występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych i skutków ich zaniedbań (art. 6 p.p.s.a.).

¹⁴ Zdanie drugie w art. 232 k.p.c. umożliwiające dopuszczenie dowodu z urzędu to najważniejszy wyjątek od zasady kontrydiktoryjności.

¹⁵ Por. też art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
	Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyrażnie takiego obowiązku nie stanowi. W razie braku takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo mylnego pouczenia, stosuje się odpowiednio § 1 (art. 16 § 2 k.p.k.). Jeżeli uczestnikiem postępowania jest osoba, która nie ukończyła 18 lat, lub osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, sposób pouczenia powinien być dostosowany do jej wieku, stanu zdrowia i stanu rozwoju umysłowego (art. 16 § 3 k.p.k.).	
Zasada kierownictwa sędziowskiego		
Przewodniczący otwiera, prowadzi i zamyka posiedzenia, udziela głosu, zadaje pytania, upoważnia do zadawania pytań i ogłasza orzeczenia (art. 155 § 1 k.p.c.). Przewodniczący może odebrać głos, gdy przemawiający go nadużywa, jak również uchylić pytanie, jeżeli uzna je za niewłaściwe lub zbyteczne (art. 155 § 2 k.p.c.).	Przewodniczący kieruje rozprawą i czuwa nad jej prawidłowym przebiegiem, bacząc, aby zostały wyjaśnione wszystkie istotne okoliczności sprawy (art. 366 § 1 k.p.k.).	Przewodniczący otwiera, prowadzi i zamyka posiedzenia, udziela głosu, zadaje pytania, upoważnia do zadawania pytań i ogłasza orzeczenia (art. 98 § 1 p.p.s.a.). Przewodniczący może odebrać głos, gdy przemawiający go nadużywa, jak również uchylić pytanie, jeżeli uzna je za niewłaściwe lub zbyteczne (art. 98 § 2 p.p.s.a.).
Zasada koncentracji materiału procesowego		
Sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy (art. 6 § 1 k.p.c.). Strony i uczestnicy postępowania obowiązani są przytaczać wszystkie fakty i dowody bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko (art. 6 § 2 k.p.c.).	Przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.).	Sąd administracyjny powinien podejmować czynności zmierzające do szybkiego załatwienia sprawy i dążyć do jej rozstrzygnięcia na pierwszym posiedzeniu (art. 7 p.p.s.a.).

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Zasada jawności		
Rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt (art. 9 § 1 k.p.c.). Strony i uczestnicy mogą rejestrować przebieg posiedzenia i innych czynności sądowych bez zezwolenia sądu, należy jednak uprzedzić sąd o zamiarze utrwalania za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk (art. 9¹ § 1 i 2 k.p.c.).	Rozprawa odbywa się jawnie. Ograniczenia jawności określa ustawa (art. 355 k.p.k.). Jeżeli nie przemawia przeciw temu względ na prawidłowość postępowania, sąd na wniosek strony wyraża zgodę na utrwalenie przez nią przebiegu rozprawy za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk (art. 358 k.p.k.).	Rozpoznanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 10 p.p.s.a.).
Zasada ustności¹⁶		
Ogłoszenia wyroku dokonuje się przez odczytanie sentencji. Po ogłoszeniu wyroku przewodniczący lub sędzia sprawozdawca podaje ustnie zasadnicze powody rozstrzygnięcia albo wygłasza uzasadnienie, może jednak tego zaniechać, jeżeli sprawa była rozpoznawana przy drzwiach zamkniętych (art. 326 § 3 k.p.c.).	Rozprawa odbywa się ustnie (art. 365 k.p.k.). Po podpisaniu wyroku przewodniczący ogłasza go publicznie; w czasie ogłaszania wyroku wszyscy obecni, z wyjątkiem sądu, stoją (art. 418 § 1 k.p.k.). Po ogłoszeniu przewodniczący lub jeden z członków składu orzekającego podaje ustnie najważniejsze powody wyroku, chyba że na ogłoszeniu nikt się nie stawil (art. 418 § 3 k.p.k.).	Ogłoszenia wyroku dokonuje się przez odczytanie sentencji. W czasie ogłaszania wyroku wszyscy obecni, z wyjątkiem sądu, stoją. Po ogłoszeniu sentencji przewodniczący lub sędzia sprawozdawca podaje ustnie zasadnicze powody rozstrzygnięcia, może jednak tego zaniechać, jeżeli sprawa była rozpoznawana przy drzwiach zamkniętych (art. 139 § 3 p.p.s.a.).
Zasada bezpośredniości¹⁷		
Wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku (art. 323 k.p.c.).	Rozprawę odroczoną prowadzi się w nowym terminie od początku. Sąd może wyjątkowo prowadzić rozprawę odroczoną w dalszym ciągu, chyba że skład sądu uległ zmianie (art. 404 § 2 k.p.k.).	Wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku (art. 136 p.p.s.a.).

¹⁶ Zasada ustności i jej przeciwieństwo, czyli zasada pisemności, dotyczą nie tylko formy rozstrzygnięcia sądu, ale także formy, w jakiej mają być formułowane przez strony wnioski i zarzuty. We wszystkich procedurach rozprawa odbywa się ustnie, a ustność działania stron została wskazana przy zasadzie kontradiktoryjności. Natomiast poza posiedzeniami dominuje zasada pisemności.

¹⁷ Zasada bezpośredniości to dyrektywa, według której sąd powinien zetknąć się osobiście ze źródłem dowodowym, a kardynalnym środkiem dowodowym powinien być przede wszystkim środek dowodowy pierwotny.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
	Jeżeli w sprawie rozpoznawanej w składzie wieloosobowym zmiana z przyczyn losowych lub z powodu przeszkód prawnych uległ jeden z członków składu, rozprawę odroczoną można prowadzić w dalszym ciągu, jeżeli nie zagraża to prawidłowości orzekania w sprawie (art. 404 § 2a k.p.k.).	

Rozdział 2

WŁAŚCIWOŚĆ I SKŁAD SĄDU

2.1. Właściwość sądu

Właściwość sądu jest składową prawa do sądu, o którym mowa w art. 45 Konstytucji RP, oraz stanowi istotny element oceny poprawności przebiegu danego postępowania i jego rzetelności. W związku z tym procedury sądowe przykładają do niej dużą wagę, niejednokrotnie surowo sankcjonując naruszenie przepisów, które ją normują¹.

Wyróżnia się, co do zasady, właściwość rzeczową, miejscową, funkcjonalną (inaczej zwaną funkcyjną), delegacyjną (czasem nazywaną *ad hoc*). W procedurze cywilnej wyróżnia się ponadto właściwość przemienną, wyłączną oraz umowną, ale dotyczą one tylko właściwości miejscowej sądu.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Właściwość rzeczowa ustalająca zakres spraw do całościowego rozpoznania przez sąd w pierwszej instancji		
sąd rejonowy		wojewódzki sąd administracyjny
Sądy rejonowe rozpoznają wszystkie sprawy z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych (art. 16 k.p.c.).	Sąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw przekazanych ustawą do właściwości innego sądu (art. 24 § 1 k.p.k.).	Wojewódzkie sądy administracyjne rozpoznają wszystkie sprawy sądownoadministracyjne z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 13 § 1 p.p.s.a.).
Regulacje szczegółowe Do właściwości sądów rejonowych, bez względu na wartość przedmiotu sporu, należą sprawy z zakresu prawa pracy:		Regulacje szczegółowe Zakres właściwości sądów administracyjnych w ramach kontroli działalności administracji publicznej:

¹ Uchwała SN z 26.01.2012 r., III CZP 86/11, LEX nr 1102776.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
- o ustalenie istnienia stosunku pracy; - o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy; - o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia; - o odszkodowanie w wypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia i rozwiązania stosunku pracy; - dotyczące kar porządkowych i świadectwa pracy oraz roszczenia z tym związane (art. 461 § 1¹ k.p.c.). Do właściwości sądów rejonowych należą następujące sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych: - zasilek chorobowy, wyrównawczy, opiekuńczy, macierzyński oraz pogrzebowy; - o świadczenie rehabilitacyjne; - o odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy rolniczej, wypadku w drodze do pracy lub z pracy, wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, wypadku lub choroby zawodowej pozostającej w związku z czynną służbą wojskową albo służbą w Policji itd.; - o ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności; - o ustalenie poziomu potrzeby wsparcia (art. 477⁸ § 2 k.p.c.); - o zwolnienie z opłacenia składek, o których mowa w art. 17a ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych² – tzw. wakacje ZUS.		- rozpoznawanie skarg na: - decyzje administracyjne; - postanowienia wydane w postępowaniu administracyjnym, na które służy zażalenie albo kończące postępowanie, a także na postanowienia rozstrzygające sprawę co do istoty; - postanowienia wydane w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym, na które przysługuje zażalenie; - inne akty lub czynności z zakresu administracji publicznej dotyczące uprawnień lub obowiązków wynikających z przepisów prawa; - pisemne interpretacje przepisów prawa podatkowego; - akty prawa miejscowego organów jednostek samorządu terytorialnego i terenowych organów administracji rządowej; - akty organów jednostek samorządu terytorialnego i ich związków, inne niż określone w punkcie poprzedzającym, podejmowane w sprawach z zakresu administracji publicznej; - akty nadzoru nad działalnością organów jednostek samorządu terytorialnego; - bezczynność lub przewlekłe prowadzenie postępowania; - rozpoznawanie sprzeciwów od decyzji kasatoryjnych (art. 138 § 2 k.p.a.); - orzekanie w sprawach, w których przepisy ustawy przewidują sądową kontrolę (art. 3 p.p.s.a.).

² Dz.U. z 2024 r. poz. 497 ze zm.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Sprawy należące do postępowania nieprocesowego rozpoznają sądy rejonowe z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych (art. 507 k.p.c.). Prowadzenie ksiąg wieczystych należy do właściwości sądów rejonowych (art. 507 k.p.c. w zw. z art. 23 u.k.w.h.). W sprawach rejestrowych wyłącznie właściwy jest sąd rejonowy – sąd gospodarczy (art. 694² k.p.c.).		
Zasady i wyjątki: • zasada domniemania właściwości we wszystkich sprawach poza sprawami, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych; • zasada utrwalenia właściwości, tzw. <i>perpetuatio fori</i> (art. 15 k.p.c.); – sąd tego samego rzędu, któremu sprawa została przekazana, jest związany postanowieniem o przekazaniu z wyjątkiem przekazania sprawy sądowi wyższego rzędu (art. 200 § 2 k.p.c.); • wyjątki od właściwości rzeczowej przewidzianej dla sądu rejonowego: – przekazanie sprawy do sądu okręgowego przy ujawnieniu się zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości (art. 18 § 1 k.p.c.); – przekazanie sprawy do sądu okręgowego w przypadku zmiany powództwa w taki sposób, że właściwy w sprawie staje się sąd okręgowy (art. 193 § 1 k.p.c.); – przekazanie sprawy do sądu właściwego przez sąd rejonowy (art. 200 § 1⁴ k.p.c.);	Zasady i wyjątki: • sąd rejonowy jest sądem podstawowym w zakresie orzekania w pierwszej instancji; • sąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach dotyczących występków z wyjątkiem tych, które ustawa przekazuje do kognicji sądów okręgowych (art. 24 § 1 k.p.k.); • o właściwości sądu rejonowego do rozpoznania w pierwszej instancji sprawy normatywnie przekształconego występku w zbrodnię decyduje to, czy dany czyn zabroniony stanowił występki podlegający kognicji sądu rejonowego w momencie jego popełnienia³; • jeśli tę samą osobę oskarżono o kilka przestępstw, a sprawy należą do właściwości sądów różnego rzędu, sprawę rozpoznaje sąd wyższego rzędu (art. 33 § 2 k.p.k.).	Zasady i wyjątki: • zasada domniemania właściwości wojewódzkich sądów administracyjnych (art. 13 p.p.s.a.); • zasada utrwalenia właściwości (art. 14 p.p.s.a.); • sądy administracyjne nie są właściwe w sprawach: – wynikających z nadrzędności i podległości organizacyjnej w stosunkach między organami administracji publicznej; – wynikających z podległości służbowej między przełożonymi i podwładnymi; – odmowy mianowania na stanowiska lub powołania do pełnienia funkcji w organach administracji publicznej, chyba że obowiązek mianowania lub powołania wynika z przepisów prawa; – wiz wydawanych przez ministra właściwego do spraw zagranicznych lub konsułów, z wyjątkiem wiz: » o których mowa w art. 2 pkt 2–5 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 810/2009 z 13.07.2009 r. ustanawia-

³ Postanowienie SN z 27.02.2013 r., I KZP 25/12, LEX nr 1311529.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
– przekazanie całej sprawy do sądu okręgowego, jeśli wniesiono pozew wzajemny, który podlega rozpoznaniu przez sąd okręgowy (art. 204 § 2 k.p.c.).		jącego Wspólnotowy Kodeks Wizowy (kodeks wizowy)⁴, » wydawanych cudzoziemcowi będącemu członkiem rodziny obywatela państwa członkowskiego Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, w rozumieniu art. 2 pkt 4 ustawy z 14.07.2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin⁵; – zezwoleń na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego wydawanych przez konsulów (art. 5 p.p.s.a.).
sąd okręgowy		Naczelny Sąd Administracyjny
Sąd okręgowy jest właściwy w sprawach o: • prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe oprócz spraw o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia; • roszczenia wynikające z Prawa prasowego; • prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa sto tysięcy złotych,	Sąd okręgowy jest właściwy w sprawach o: • zbrodnie określone w Kodeksie karnym oraz w ustawach szczególnych; • występki określone w rozdziałach XVI i XVII oraz w art. 140–142, art. 148 § 4 i 5, art. 148a, art. 149, art. 150 § 1, art. 151–154, art. 158 § 3, art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 1, 3 i 4, art. 166 § 1, art. 173 § 3 i 4, art. 185 § 2, art. 189a § 2, art. 210 § 2, art. 211a, art. 252 § 3, art. 258 § 1–3, art. 265	Naczelny Sąd Administracyjny jest właściwy w sprawach: • sporów o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego oraz między samorządowymi kolegiami odwoławczymi; • sporów kompetencyjnych między organami jednostek samorządu terytorialnego a organami administracji rządowej; • należących do właściwości Naczelnego Sądu Administracyjnego na mocy odrębnych ustaw (art. 15 § 1 p.p.s.a.).

⁴ Dz.Urz. UE L 243, s. 1, ze zm.

⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 633.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
oprócz spraw o alimenty, o naruszenie posiadania, o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami oraz spraw rozpoznawanych w elektronicznym postępowaniu upominawczym; - wydanie orzeczenia zastępującego uchwałę o podziale spółdzielni; - uchylenie, stwierdzenie nieważności albo o ustalenie istnienia lub nieistnienia uchwał organów osób prawnych lub jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną; - odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem; - roszczenia wynikające z naruszenia praw przysługujących na mocy przepisów o ochronie danych osobowych (art. 17 k.p.c.).	§ 1 i 2, art. 269, art. 278 § 1, 2 i 3a w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 286 § 1 w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 287 § 1 w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 296 § 3 oraz art. 299 k.k.; występki, które z mocy przepisu szczególnego należą do właściwości sądu okręgowego (art. 25 § 1 k.p.k.).	
Regulacje szczegółowe: - sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych z wyjątkiem tych, które są zastrzeżone dla sądów rejonowych (art. 477⁸ § 1 k.p.c.); - sprawy z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów – wyłączna właściwość dla Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479²⁸ k.p.c.); - sprawy z zakresu regulacji energetyki – wyłączna właściwość dla Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479⁴⁶ k.p.c.); - sprawy z zakresu regulacji komunikacji elektronicznej i poczty – wyłączna właściwość	Regulacje szczegółowe: - sprawy o wydanie oskarżonemu listu żelaznego (art. 281 k.p.k.); - sprawy w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie i niesłuszne stosowanie środków przymusu (art. 554 § 1 k.p.k.).	

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
dla Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479⁵⁷ k.p.c.); • sprawy z zakresu regulacji transportu kolejowego – wyłączna właściwość dla Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479⁵⁸ k.p.c.); • sprawy z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego – wyłączna właściwość dla Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479⁷⁹ k.p.c.); • sprawy o ustalenie, czy orzeczenie sądu zagranicznego podlega uznaniu (art. 1148¹ w zw. z art. 1148 § 1 k.p.c.); • sprawy dotyczące nadania klauzuli wykonalności orzeczeniom sądów państw obcych (art. 1151¹ k.p.c.).		
Zasady i wyjątki: • rozpoznawanie spraw z właściwości sądu rejonowego w trybie art. 18 § 1 k.p.c. z tym zastrzeżeniem, że sąd okręgowy nie jest związany przekazaniem i przed pierwszą rozprawą może sprawę zwrócić sądowi rejonowemu, a wówczas ponowne jej przekazanie jest niedopuszczalne; • rozpoznawanie spraw przekazanych do sądu okręgowego w trybie art. 193 § 1, art. 200 § 1⁴, art. 204 § 2 k.p.c.	Zasady i wyjątki: • orzekanie zawsze w sprawach o zbrodnie, tj. czyny zabronione, które są zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata albo karą surowszą; • orzekanie w sprawach przekazanych przez sąd apelacyjny ze względu na wagę lub zawiłość (art. 25 § 2 k.p.k.).	
Właściwość miejscowa		
rozpoznawanie spraw ze względu na podział administracyjny państwa	rozpoznawanie spraw ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa lub wszczęcia postępowania przygotowawczego	rozpoznawanie spraw ze względu na obszar właściwości organu administracji publicznej, którego czynność została zaskarżona

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Właściwość ogólna		
• <i>actor sequitur forum rei</i> (łac. powód idzie za miejscem sądu pozwanego); • powództwo wytacza się przed sąd pierwszej instancji, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania (art. 27 § 1 k.p.c.); • miejsce zamieszkania określa się według przepisów Kodeksu cywilnego (art. 25–28 k.c.); • jeśli pozwany nie ma miejsca zamieszkania w Polsce, właściwość ogólną oznacza się według miejsca jego pobytu w Polsce, a gdy nie jest ono znane lub nie leży w Polsce – według ostatniego miejsca zamieszkania pozwanego w Polsce (art. 28 k.p.c.); • w sprawach przeciwko Skarbowi Państwa powództwo wytacza się według siedziby państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie (art. 29 k.p.c.); • powództwo przeciwko osobie prawnej lub innemu podmiotowi niebędącemu osobą fizyczną wytacza się według miejsca ich siedziby (art. 30 k.p.c.).	• miejscowo właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd, w którego okręgu popełniono przestępstwo (art. 31 § 1 k.p.k.); • jeżeli przestępstwo popełniono na polskim statku wodnym lub powietrznym, a nie da się zastosować art. 31 § 1 k.p.k., właściwy jest sąd macierzystego portu statku (art. 31 § 2 k.p.k.); • jeżeli przestępstwo popełniono w okręgu kilku sądów, właściwy jest ten sąd, w którego okręgu najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze (art. 31 § 3 k.p.k.).	• do rozpoznania sprawy sądowoadministracyjnej właściwy jest wojewódzki sąd administracyjny, na którego obszarze właściwości ma siedzibę organ administracji publicznej, którego działalność została zaskarżona (art. 13 § 2 p.p.s.a.); • wojewódzki sąd administracyjny, na którego obszarze właściwości ma siedzibę urząd obsługujący ministra właściwego do spraw zagranicznych, jest właściwy do rozpoznania skargi na działalność konsula (art. 13 § 2a p.p.s.a.).
Modyfikacje właściwości ogólnej		
• zasada ogólna: powództwo w sprawach objętych przepisami o właściwości przemiennej można wytoczyć według przepisów o właściwości ogólnej albo przed sąd oznaczony w tych przepisach (art. 31 § 1 k.p.c.), a gdy uzasadniona jest właściwość kilku sądów albo powództwo wytacza się przeciwko kilku osobom, dla których ogólnie właściwe są różne sądy, jak również gdy sprawa dotyczy nieruchomości położonej w okręgu kilku sądów – wybór sądu należy do powoda (art. 43 k.p.c.);	• jeśli nie można ustalić miejsca popełnienia przestępstwa, właściwy jest sąd, w którego okręgu: – ujawniono przestępstwo, – ujęto oskarżonego, – oskarżony przed popełnieniem przestępstwa stale mieszkał lub czasowo przebywał, zależnie od tego, gdzie najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze (art. 32 § 1 k.p.k.); • powyższe dotyczy również sytuacji, w której przestępstwo zostało popełnione za granicą (art. 32 § 2 k.p.k.);	Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia, może przekazać wojewódzkiemu sądowi administracyjnemu rozpoznawanie spraw określonego rodzaju należących do właściwości innego wojewódzkiego sądu administracyjnego, jeżeli wymagają tego względy celowości (art. 13 § 3 p.p.s.a.).

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
• wyjątek: przepisów o właściwości przemiennej nie stosuje się w sprawach przeciwko konsumentom (art. 31 § 2 k.p.c.), jednak konsument może wytoczyć powództwo przeciwko przedsiębiorcy przed sąd właściwy dla miejsca swojego zamieszkania, z wyłączeniem spraw, w których właściwość sądu jest wyłączna (art. 458¹⁴ § 4 k.p.c.); • w sprawach o alimenty oraz ustalenie pochodzenia dziecka i o roszczenia z tym związane powództwo można wytoczyć przed sąd właściwy dla miejsca zamieszkania osoby uprawnionej (art. 32 k.p.c.); • w sprawach przeciwko przedsiębiorcy powództwo można wytoczyć przed sąd, w którego okręgu znajduje się zakład główny lub oddział, jeżeli roszczenie pozostaje w związku z działalnością tego zakładu lub oddziału (art. 33 k.p.c.); • spory wynikające z umów: – powództwo o zawarcie umowy, ustalenie jej treści, zmianę umowy, ustalenie istnienia umowy, jej wykonanie, rozwiązanie lub unieważnienie oraz odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy można wytoczyć przed sąd miejsca jej wykonania (art. 34 § 1 k.p.c.), – miejsce wykonania umowy to miejsce spełnienia świadczenia charakterystycznego dla umów danego rodzaju (np. miejsce, do którego sprzedane rzeczy ruchome miały być lub zostały dostarczone; miejsce, w którym usługi były lub miały być świadczone (art. 34 § 2 k.p.c.),	• jeśli nie można ustalić właściwości miejscowej sądu według powyższych kryteriów, właściwy miejscowo będzie sąd dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy (art. 32 § 3 k.p.k.); • jeśli tę samą osobę oskarżono o kilka przestępstw, a sprawy należą do właściwości różnych sądów tego samego rzędu, właściwy jest sąd, w którego okręgu najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze (art. 33 § 1 k.p.k.); • jeśli postępowanie przeciwko pomocnikom, podżegaczom oraz innym osobom, których przestępstwo pozostaje w ścisłym związku z przestępstwem sprawcy, toczy się przeciwko nim jednocześnie – właściwy jest sąd dla sprawcy przestępstwa (art. 34 § 1 k.p.k.).	

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
– w przypadku wątpliwości miejsce wykonania umowy powinno być stwierdzone dokumentem (art. 34 § 3 k.p.c.); • w sprawach z deliktów powództwo można wytoczyć przed sąd, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (art. 35 k.p.c.); • w sprawach o ochronę dóbr osobistych naruszonych przy wykorzystaniu środków masowego przekazu powództwo można wytoczyć przed sąd właściwy dla miejsca zamieszkania albo siedziby powoda (art. 35¹ k.p.c.); • w sprawach o należność pełnomocnika procesowego powództwo można wytoczyć przed sąd miejsca, gdzie pełnomocnik ten sprawę prowadził (art. 36 k.p.c.); • w sprawach o roszczenia z najmu lub dzierżawy nieruchomości powództwo można wytoczyć przed sąd miejsca położenia nieruchomości (art. 37 k.p.c.); • w sprawach z weksla i czeku powództwo można wytoczyć przed sąd miejsca płatności (art. 37¹ § 1 k.p.c.), a jeśli jest kilku zobowiązanych z weksla lub czeku, powództwo można wytoczyć łącznie dla wszystkich przed sąd miejsca płatności lub właściwości ogólnej dla akceptanta albo wystawcy weksla własnego lub czeku (art. 37¹ § 2 k.p.c.); • w sprawach o roszczenia wynikające z czynności bankowej powództwo można wytoczyć przed sąd miejsca zamieszkania albo siedziby powoda (art. 37² § 1 k.p.c.); • regulacja ma zastosowanie do powództwa przeciwko bankowi hipotecznemu lub jego następcy prawnemu (art. 37² § 2 k.p.c.).		

k.p.c.
Właściwość wyłączna
• zasada: nie może być wyłączona ani zmieniona; • sąd miejsca położenia nieruchomości w sprawach o własność lub inne prawa rzeczowe na nieruchomości, posiadanie nieruchomości, roszczenia z art. 231 k.c., roszczenia z art. 224–228 k.c. oraz art. 230 k.c., o ile są związane z nieruchomością, oraz o roszczenia osobiste związane z prawami rzeczowymi i dochodzone łącznie z nimi (art. 38 § 1 i 2 k.p.c.); • sąd miejsca położenia nieruchomości obciążonej w przypadku sporu o służebność gruntową (art. 38 § 1 k.p.c. <i>in fine</i>); • sąd ostatniego zwykłego miejsca pobytu spadkodawcy albo sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część w przypadku spraw spadkowych (art. 39 k.p.c.); • sąd miejsca siedziby spółdzielni, spółki lub stowarzyszenia w sprawach ze stosunku członkostwa w tych podmiotowych (art. 40 k.p.c.); • w sprawach małżeńskich właściwy wyłącznie jest sąd, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania, jeśli choć jedno z nich ma jeszcze w tym okręgu miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu (art. 41 zdanie pierwsze k.p.c.); – przy braku możliwości zastosowania powyższego właściwy będzie sąd miejsca zamieszkania pozwanego, a gdy nie ma i takiej możliwości – sąd miejsca zamieszkania powoda (art. 41 zdanie drugie k.p.c.); • w sprawach między rodzicami a dziećmi oraz między przysposabiającymi a przysposobionymi właściwy będzie sąd miejsca zamieszkania powoda, jeżeli brak jest podstaw do wytoczenia powództwa według przepisów o właściwości ogólnej (art. 42 k.p.c.); • w sprawach kredytów walutowych wyłącznie właściwy jest sąd, w którego okręgu powód – konsument ma miejsce zamieszkania (art. 18 ust. 1 ustawy z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁶). <i>Uwaga – przepis ten ma charakter czasowy i obowiązuje do 2028 r.</i>

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Właściwość funkcjonalna (wybrane przykłady) polegająca na podziale funkcji w przedmiocie dokonywania poszczególnych czynności procesowych pomiędzy sądami		
• rozpoznawanie apelacji od wyroku sądu rejonowego przez sąd okręgowy (art. 367 § 2 k.p.c.); • rozpoznawanie apelacji od wyroku sądu okręgowego przez sąd apelacyjny (art. 367 § 2 k.p.c.); • rozpoznawanie zażaleń pionowych, tj. przez sąd wyższego rzędu w drugiej instancji (art. 394 § 1 k.p.c.); • rozpoznawanie zażaleń poziomych, tj. przez inny skład sądu równorzędnego (art. 394^{1a} k.p.c.); • rozpoznawanie zażaleń przez Sąd Najwyższy (art. 394¹ k.p.c.);	• rozpoznawanie przez sąd okręgowy środków odwoławczych od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w sądzie rejonowym (art. 25 § 3 k.p.k.); • rozpoznawanie przez sąd apelacyjny środków odwoławczych od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w sądzie okręgowym (art. 26 k.p.k.); • rozpoznawanie przez Sąd Najwyższy kasacji oraz środków odwoławczych i innych spraw w wypadkach określonych w ustawie (art. 27 k.p.k.);	• rozpoznawanie zażaleń przez wojewódzki sąd administracyjny w trybie autokontroli (art. 195 § 2 p.p.s.a.); • rozpoznawanie środków odwoławczych od orzeczeń wojewódzkich sądów administracyjnych przez Naczelny Sąd Administracyjny (art. 15 § 1 pkt 1 p.p.s.a.); • podejmowanie przez Naczelny Sąd Administracyjny uchwał mających na celu wyjaśnienie przepisów, których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecnictwie sądów administracyjnych (art. 15 § 1 pkt 2 p.p.s.a.);

⁶ Dz.U. z 2023 r. poz. 614.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
• rozpoznawanie skargi kasacyjnej przez Sąd Najwyższy (art. 398¹ § 1 k.p.c.); • rozpoznawanie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹ k.p.c. i n.).	• rozpoznawanie sporów o właściwość między sądami równorzędnymi przez sąd wyższego rzędu właściwy ze względu na siedzibę sądu, który pierwszy wszczął spór (art. 38 k.p.k.); • rozpoznawanie sporów o właściwość między sądami rejonowymi i okręgowymi przez sąd apelacyjny, a spór między sądem apelacyjnym a innym sądem powszechnym przez Sąd Najwyższy (art. 38 k.p.k.).	• podejmowanie przez Naczelnego Sądu Administracyjnego uchwał zawierających rozstrzygnięcie zagadnień prawnych budzących poważne wątpliwości w konkretnej sprawie sądowo-administracyjnej (art. 15 § 1 pkt 3 p.p.s.a.); • rozpoznawanie skargi o wznowienie postępowania przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, a jeśli zaskarżono orzeczenia sądów obu instancji – przez Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 275 p.p.s.a.).
Właściwość delegacyjna polegająca na przydzieleniu danej sprawy konkretnemu sądowi przez sąd wyższego rzędu		
• wyznaczenie przez sąd przełożony innego sądu równorzędnego do rozpoznania sprawy, jeśli sąd właściwy nie może jej rozpoznać z powodu przeszkody (art. 44 § 1 k.p.c.); • przekazanie sprawy przez Sąd Najwyższy, z inicjatywy sądu właściwego, do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności względ na społeczne postrzeganie sądu jako organu bezstronnego (art. 44¹ § 1 k.p.c.); • oznaczenie przez Sąd Najwyższy sądu, przed który należy wytoczyć powództwo w przypadku braku możliwości ustalenia właściwości miejscowej na podstawie przepisów kodeksu (art. 45 k.p.c.); • przekazanie sprawy do rozpoznania przez sąd właściwy innemu sądowi równorzędnemu rozpoznającemu sprawy z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych, jeżeli przemawiają za tym względy celowości (art. 461 § 3 k.p.c.).	• przekazanie przez sąd apelacyjny, na wniosek sądu rejonowego, sprawy każdego przestępstwa do rozpoznania sądowi okręgowemu jako sądowi pierwszej instancji ze względu na szczególną wagę lub zawzięłość (art. 25 § 2 k.p.k.); • przekazanie sprawy przez sąd wyższego rzędu nad sądem właściwym innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli większość osób, które należy wezwać na rozprawę, zamieszkuje blisko tego sądu, a z dala od sądu właściwego (art. 36 k.p.k.); • przekazanie sprawy przez Sąd Najwyższy z inicjatywy właściwego sądu lub na wniosek prokuratora do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 37 § 1 k.p.k.); • przekazanie sprawy przez sąd wyższego rzędu innemu sądowi równorzędnemu z powodu wyłączenia sędziów czyniącego rozpoznanie sprawy niemożliwym (art. 43 k.p.k.).	• jeżeli wojewódzki sąd administracyjny nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności, Naczelnego Sądu Administracyjnego wyznaczy na posiedzeniu niejawnym, w składzie trzech sędziów, inny wojewódzki sąd administracyjny (art. 14a p.p.s.a.).

W Kodeksie postępowania cywilnego przewidziana została jeszcze szczególna właściwość sądu wynikająca z umowy stron, tj. **właściwość prorogacyjna (art. 46 § 1 k.p.c.)**. Przesłanki dopuszczalności umownego ustalenia sądu miejscowo właściwego są następujące:

- strony sporu umówiły się co do właściwości sądu **na piśmie**;
- umowa prorogacyjna **nie dotyczy właściwości wyłącznej (art. 46 § 2 k.p.c.)**;
- powód nie złożył pozwu w elektronicznym postępowaniu upominawczym.

Strony mogą również w drodze umowy prorogacyjnej przyznać powodowi prawo wyboru pomiędzy kilkoma sądami.

W Kodeksie postępowania karnego oraz w ustawie – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi możliwość zmiany właściwości miejscowej nie została przewidziana.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
Stwierdzenie niewłaściwości i przekazanie sprawy sądowi właściwemu		
- swoją właściwość sąd bierze pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 200 § 1¹ k.p.c.); - niewłaściwość dającą się usunąć za pomocą umowy stron sąd bierze pod uwagę z urzędu tylko do czasu doręczenia pozwu (art. 200 § 1² zdanie pierwsze k.p.c.), a po doręczeniu pozwu bierze pod uwagę tylko na zarzut pozwanego zgłoszony i należycie uzasadniony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (art. 200 § 1² zdanie drugie k.p.c.); - sąd, który stwierdzi swoją niewłaściwość, przekazuje sprawę sądowi właściwemu (art. 200 § 1⁴ k.p.c.); - sąd, któremu sprawa została przekazana, jest związany postanowieniem o przekazaniu sprawy (art. 200 § 2 zdanie pierwsze k.p.c.), chyba że sprawa została przekazana sądowi wyższego rzędu, który może stwierdzić swą niewłaściwość	- sąd bada swą właściwość z urzędu, a w razie stwierdzenia swej niewłaściwości przekazuje sprawę właściwemu sądowi lub innemu organowi (art. 35 § 1 k.p.k.); - jeżeli sąd na rozprawie głównej stwierdza, że nie jest właściwy miejscowo lub że właściwy jest sąd niższego rzędu, może przekazać sprawę innemu sądowi jedynie wtedy, gdy powstaje konieczność odroczenia rozprawy (art. 35 § 2 k.p.k.).	- jeżeli do rozpoznania sprawy właściwy jest inny sąd administracyjny, sąd, który stwierdzi swą niewłaściwość, przekazuje sprawę właściwemu sądowi administracyjnemu (art. 59 § 1 p.p.s.a.); - sąd, któremu sprawa została przekazana, jest związany postanowieniem o przekazaniu sprawy. Nie dotyczy to przekazania sprawy Naczelnemu Sądowi Administracyjnemu (art. 59 § 2 p.p.s.a.).

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
i przekazać sprawę innemu sądowi, który uzna za właściwy, nie wyłączając sądu przekazującego (art. 200 § 2 zdanie drugie k.p.c.).		
Skutki naruszenia przepisów o właściwości		
nieważność postępowania w sytuacji, w której sąd rejonowy orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu (art. 379 pkt 6 k.p.c.)⁷.	bezwzględna przyczyna odwoławcza w przypadku, gdy sąd niższego rzędu orzekł w sprawie należącej do właściwości sądu wyższego rzędu (art. 439 § 1 pkt 4 k.p.k.) oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.	nieważność postępowania w sytuacji, w której wojewódzki sąd administracyjny orzekł w sprawie, w której właściwy jest Naczelny Sąd Administracyjny (art. 183 § 2 pkt 6 p.p.s.a.)⁸.

2.2. Skład sądu

Sąd należycie obsadzony to bardzo ważna część prawa do rzetelnego procesu, wynikającego z art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁹. Regulacje z tym związane muszą być unormowane ustawowo.

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
1 sędzia		
- w pierwszej instancji, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 47 § 1 k.p.c.); - postanowienia poza rozprawą (art. 47 § 3 k.p.c.); - zarządzenia wydaje przewodniczący jednoosobowo (art. 47 § 3¹ k.p.c.); - w postępowaniu pojednawczym (art. 185 § 2 k.p.c.);	- na rozprawie głównej w sprawach o występki, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 28 § 1 k.p.k.) – dotyczy to tak sądu rejonowego, jak i okręgowego; - na posiedzeniu, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 30 § 1 k.p.k.); - sąd odwoławczy na posiedzeniu, jeżeli zaskarżone orzeczenie	- na posiedzeniu niejawnym, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 16 § 2 p.p.s.a.); - zarządzenia poza rozprawą wydaje przewodniczący jednoosobowo; wyjątek: w trybie uproszczonym na posiedzeniu niejawnym sąd orzeka w składzie trzyosobowym (art. 120 p.p.s.a.);

⁷ Rozpoznanie sprawy przez sąd niewłaściwy miejscowo, nawet w przypadku właściwości wyłącznej, nie powoduje nieważności postępowania, chyba że naruszono zasady związane ze składem sądu lub pozbawieniem prawa do obrony. Zob. postanowienie SN z 27.02.2013 r., I KZP 25/12, LEX nr 1311529.

⁸ Inny skutek to zwykłe uchybienie procesowe w sytuacji, w której orzeknie Naczelny Sąd Administracyjny zamiast wojewódzkiego sądu administracyjnego albo inny wojewódzki sąd administracyjny aniżeli ten miejscowo właściwy. Powyższe uchybienie może być podstawą uchylenia wyroku w postępowaniu wywołanym skargą kasacyjną, jeżeli zostałyby wykazane, że mogło ono mieć wpływ na wynik sprawy. Tak M. Romańska [w:] *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi...*, red. T. Woś, art. 13, s. 210.

⁹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

k.p.c.	k.p.k.	p.p.s.a.
• jako sędzia wyznaczony do przeprowadzenia dowodu (art. 235 § 1 k.p.c.); • w drugiej instancji, co do zasady (art. 367¹ k.p.c.); • odrzucenie zażalenia poziomego (art. 394^{1a} § 1¹ k.p.c.) oraz pionowego (art. 395 § 1 zdanie drugie k.p.c.); • rozpoznanie zażalenia pionowego na posiedzeniu niejawnym (art. 397 § 1 k.p.c.); • Sąd Najwyższy poza rozpoznawaniem skargi kasacyjnej (art. 398¹⁰ k.p.c.); • skarga na orzeczenie referendarza (art. 398²³ § 3 k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach o rozwód i separację (art. 446¹ k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479^{34a} k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach z zakresu regulacji energetyki (art. 479^{55a} k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach zakresu komunikacji elektronicznej i poczty (art. 479^{66b} k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego (art. 479^{77b} k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479^{87a} k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach własności intelektualnej (art. 479⁹⁰ § 3 k.p.c.); • rozpoznanie zażalenia na postanowienia w elektronicznym postępowaniu upominawczym o nadanie klauzuli wykonalności (art. 505³⁸ k.p.c.); • sąd drugiej instancji w sprawach o ubezwłasnowolnienie (art. 560 § 3 k.p.c.);	• wydano w składzie jednoosobowym (art. 30 § 2 k.p.k.); • czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym (art. 329 § 2 k.p.k.); • jako sędzia wyznaczony do przeprowadzenia dowodu (art. 396 § 4 k.p.k.); • sąd odwoławczy na rozprawie, jeżeli postępowanie przygotowawcze zakończyło się w formie dochodzenia, a zaskarżone orzeczenie zostało wydane w składzie 1 sędziego (art. 449 § 2 k.p.k.); • Sąd Najwyższy rozpoznając zażalenie na odmowę przyjęcia kasacji (art. 530 § 3 k.p.k.); • Sąd Najwyższy, gdy ustawa nie wymaga wydania wyroku (art. 534 § 1 k.p.k.); • odmowa przyjęcia wniosku o wznowienie postępowania (art. 545 § 3 k.p.k.).	• rozpoznanie skargi kasacyjnej przez Naczelnego Sądu Administracyjnego od postanowienia wojewódzkiego sądu administracyjnego na posiedzeniu niejawnym (art. 182 § 3 p.p.s.a.).